

Небуденний європеець.

(В народі зветься М. Брандес.)

Неоднє наш інтелігент має істинного народу до цього слова „євонець“. Європа, в його уяві, зробила нам як багато зрад. Орієнтація на такий сід з так само в моді, як чарівство або спиритичний столик. Як перевірте, скільки такий Лопк, Бухарін або Троцький навдичують європейській культурі, коли їх не варто підмавати?

Один з найбільших сучасних критиків, данець Брандес, є знаменитий справжнього європейця: — він тріпотав для зрозуміння найбільше різноманітних проявів творчої праці і порозуміння між ними. І це так же с у нас в моді. Між наслідками війни можна зазначити в нашій суспільності щонайменше: невідомий збірник, вступовець і вступовець промагу; він релігійно-фетишним, залізної диктатури, непереможної традиції, сліпого послуху волею, которим для демократів та тунів перекладає Брандес, що на врозаті 40 літ своєї праці, стільки він вожням новим суспільням і літературним явищам, ні разу не пере-

мавав ідеалів своєї молодости — свободного індивідуального думання, свободного розвитку народу і взаємної поваги культурних цінностей.

Немає жін в Європі другого знаменника, який знав би так добре життя стільох народів, культурних центрів і великих індивідуальностей, як знав їх Брандес. Він був найбільшим учеником Тенна, якого критичну теорію приймає у житті та творак. Твір літератури можна розуміти лише як продукт якогось суспільного середовища; і те, що Тен зробив з історією англійської літератури, Брандес робив з усіма іншими: згадується на ній з життям народу, яким його мову та історію, владу і особисті звичаї з письменниками. Він боронив закони, шире і напідкупно того, що несло в собі зерно плідного розвитку: молодий народ і талант. Відкривав поглядання — чи це була творчість задуманої однієї чи двох.

За що працю він не мав критиків. Він мав вчир проти себе образів урядів, яких несправедливо сміхав бичем іронії, образив великі слава, коли відкривав владу на їх Олімпі або вказував на молоді владом талантів, до яких належала майбутність.

Брандес знав усе, що повинен ма-

ти справжній європейський критик, — європейський у тому розумінні, що не хочє приєднати до різної літератури кушого, домашнього метра, а на європейську гадити очима провидцями, когось нічого не впадає: — знав він і мов і стилів літератури, пройшов філософську школу, теорію савітогляд і смак у центрах старих культур. Ного блискучий, легкій стиль, що сам дотепом, іронією, поетичними образами, перекірний читач міг у важити ознакою повсякденності. Люди веровали на важених книжках німцільних професорів може шукати в його творак під текстом премудрих аголювань на доказ його судити. Але завжди даного предмету ставали з одним серед картинною доби або портретом письменника, що вийшли в під пера цього майстра: весь прочитаний він матеріал був перелитий у його процес думання, шити була не манжетиною окрасою паланта, а прикрасою справжнім підлас оповідання.

Воротиний ум Брандеса розумів найсуперечливі індивідуальності і світи уяви. Він відтворив їх з телом людини, яка цікавиться чужою творчістю і хотіла би для неї віддати шкільність іншак, Європа, навіть, заготовність, орґанізаційна дест була у Брандеса так само подма-

гиди, як постан літератури, який о жилає він своїм поглядом. Маленька Даніє стала завдяки ньому одним з найякітвіших огнищ європейської літератури. Всі французькі та англійські критики разом не знали того про літературу свідної Європи, що знав Брандес; усі і свідної Європи не знали разом так добре французької та англійської, як він. А багату оригінальну творчість і, зв. скандинавських країн, разом із сучасниками з ними малими, він відкрив Європі першим.

Ніщо з нас не в смі увести собі величезного впливу Брандеса на літературу іні найбільших його країн, де він був одним великим критиком, коли важити, який цей вплив був у чужих, великих літературах, де він відкривав невідні таланти. Копенгаген став в один час літературним передмістям Париза, Лондону та Берліна. Прямий осуд Брандеса вносили авторські більші, як нагорода Нобля. І не одні з цих нагород відготовили він писути вперше про „великих невідомих“.

Брандес був чи не першим найважливішим представником критичної методу, яку зветься ним „орґанічною“. Точніше кажучи: він осадоме силою свого таланту одну зов неосвідчену масу всякої критич-

ної праці в літературі — потребу порівнювати теорію, талант, ідеї. Нама непорівняної критики. Різниця між критиками лише в силі яванд, які вони в силі порівнювати і широкі погляди на них. Навіть критика нашої літератури, що не виставляють носа носа і носа, пишучи про Федьковича вусить порівнювати його із Шевченком, а поруч Шевченка починають уже ставити для порівняння Миколевича або Пушкіна.

Якебудь хто ставиться до суспільних ідей Брандеса, як ні на забуває ніколи про аналізі чужої творчості, мало є такою, що була би в силі прослідити, в якій мірі його ідеї були несамостійні, неоригінальні. Англійська література, яка має тисячі томів про Шекспіра, не багато має таких студій як Брандеса про творця „Гамлета“; критика найчужбіших критиків і „вольтерівців“ не має студій рівної якості Брандеса про Вольтера.

Хто не вчить у волю однині в розвитку наші, надволеній теорією, що він розвиток знають якісь сильніші закони історії, може подумати над прикладом Брандеса, у Аспенгаген, Штокгольмі, Христіана чи Гамлі сядло би ще по десять королів, — всі ці держави мали би ще аднос іншу валюту та кращий до-

бробут, а всі ці сили акуті не завважили би в європейській культурі стільки, що завважили голос одного Брандеса, відірванника загальних Якобсона і Юссена. Хто знає, чи для малих народів, національно як освідомлені, не має більше ваги один великий критик, ніж трьох великих письменників. Навіть ще в трьох наших Шевченків не засудили би на нашу теорію, увагу великих культурних народів. Але один Брандес міг би нам відкрити скарбівницю десятів таких народів і виконати ціле покоління в атмосфері великої творчості, — на рівні високих європейських домагань.

У нас вчить, що таланти родяться і творять без огляду на обставини. І тому найкраще нама письменників, які би розвивались поза 40-им роком життя, у добі, в якій постають найбільше крілі теора. Ця ідея є інші шаславним краєм, — тільки шаславним, що може не відчувати нас гермад, кого тратати в особі Брандеса. Можна би і повважати від суспільного ладу аж до молодарських кооператив чимало дачого. Яким має в це задирити чогось з уок і культурних надбавь — в повважати би ін інші, а думкою про різку землю, лише одного Брандеса.